

VOLUM 7 2016

ISSN 1891-8107

DOI: <http://dx.doi.org/10.7577/ta.1777>

BOKMELDING

Herbjørn Andresen

Inspirasjon til og praktiske råd for arkivsøk som journalistisk metode

Bokanmeldelse av *Arkivsøk for journalister*

Arkivsøk for journalister er en håndbok som gir praktiske råd om hvordan man kan bruke et bredt spekter av arkiver, databaser og dokumentksamlinger i det journalistiske arbeidet. Boka inneholder en rekke motiverende eksempler, mange av dem hentet fra metoderapportene i arkivet til Stiftelsen for en kritisk undersøkende presse (SKUP), som illustrerer hva man kan finne og hvordan det kan brukes i det journalistiske arbeidet. De konkrete tipsene dreier seg blant annet om hvor man finner det man er ute etter, hvordan man får tilgang, og hvordan man bør forberede seg før man oppsøker arkivet.

Boka har to forfattere, Tarjei Leer-Salvesen og Maren Sæbø, som formidler stoffet med en slags mild og sympatisk misjonsiver. Deres egne erfaringer er beskjedent til stede blant de mange eksemplene, men de gir vel så mye heder til andre journalister som de låner eksempler fra. Eksemplene, og måten de blir brukt på for å illustrere muligheter og inspirere til kreativitet, er etter mitt syn bokas sterkeste side.

En annen av bokas sterke sider er at den viser en stor del av bredden i hva slags arkivinstitusjoner og ulike andre samlinger og søkeverktøy som finnes og som kan være aktuelle å bruke. Leseren får forklart på enkelt og tydelig vis at arkivinstitusjonene inneholder arkiver etter både offentlige organer og private arkivskapere, og at offentlighetslovens innsynsregler bare gjelder de arkivene som kommer fra et offentlig organ. Det følger en del eksempler på ulike private arkiver, og man blir forklart at arkiveieren ofte setter egne betingelser for å bruke private arkiver. Arkiver kan

også finnes ved andre institusjoner enn statlige og kommunale arkivinstitusjoner, enkelte museer nevnes som eksempler.

Boka gir noe veiledning i hvordan man finner frem i arkiver. For de fleste arkivinstitusjoner er det Arkivportalen (nettstedet arkivportalen.no) man bruker til å finne frem. Det blir nevnt at man kan bestille materiale til bruk på lesesalen gjennom portalen, men det er knapt noen egentlig veiledning i å bruke den eller tips til hvordan man søker. For den som ikke har forkunnskaper om hvordan man finner frem i arkiver er det kanskje en viss fare for at første møte med Arkivportalen kan bli litt frustrerende. Boka tar imidlertid også med det utmerkede rådet at man kan spørre en arkivar.

For å finne frem i aktive arkiver i forvaltningen anbefales Offentlig elektronisk postjournal (oep.no) for forvaltningsorganer som publiserer journalene der. Boka peker også på alternative steder man kan lete for å finne journaler fra forvaltningsorganer som ikke publiserer i Oep. Forklaringene til hvordan man bruker Oep, og forfatterens egne søketips, er greie og klare.

Innsyn og tilgang er også et emne som vies en del plass i boka. Som i de fleste slike fremstillinger slås hovedprinsippet om åpenhet fast, mens det likevel blir nødvendig å bruke mest trykksverte på begrensningene. Ulike typer grenser for innsyn omfatter blant annet taushetsplikt om personlige forhold eller forretningshemmeligheter, saker av betydning for rikets sikkerhet, og eventuelle arkiveieres ønske om kontroll med hvordan materiale i private arkiver brukes. I boka er det eksempler på at det kan finnes muligheter for å få dispensasjon fra taushetsplikt i enkelte sammenhenger, og eksempler på andre måter å få tilgang eller å få folk i tale på. En alternativ strategi kan være å få vurdert arbeidet som et forskningsprosjekt, noe som innebærer en økt adgang til å dispensere fra taushetsplikt. Forfatterne virker noe lunkne til den strategien, fordi det ofte vil følge med krav om å signere en taushetserklæring som begrenser bruken av det man da får innsyn i. En tredje mulig strategi som omtales er å alliere seg med den eller de saken gjelder, som kan gjøre bruk av sin rett til partsinnsyn. Eksempelene kan nok inspirere også her, men fremstillingen av regler om partsinnsyn er dessverre så lite presis at den i visse tilfeller kan bli mer forvirrende enn oppklarende. Det vil være stor forskjell på innsyn i pasientjournaler for en avdød, der helselovgivningen gir pårørende utstrakte rettigheter, og pårørende til en person som har vært part i en forvaltningssak. Det juridiske krever nok i det store og hele noe høyere presisjonsnivå enn det boka legger opp til.

Leserne oppfordres til, og får konkrete tips om, hvordan man kan finne frem til og finne frem i internasjonale organisasjoners og andre lands arkiver. Det gis en liten advarsel om at fremfinning og muligheter for tilgang kan være svært forskjellig i ulike land, og at det dermed kan være arbeidskrevende. Samtidig kan forskjellige regler om tilgang i noen tilfeller åpne noen muligheter, ved at materiale som er klausulert i Norge ikke nødvendigvis er det alle andre steder. I oversikten over muligheter for å finne frem i internasjonale arkiver savner jeg en omtale av nettstedet Archives Portal Europe (archivesportaleurope.net), som inneholder kataloger fra en rekke offentlige og private arkivinstitusjoner i hele EU og EØS-området. Blant annet er den samme informasjonen som man finner i norske Arkivportalen og danske Daisy, som nevnes i boka, tilstede i den europeiske portalen, i tillegg til tilsvarende kataloginnhold fra nesten hele Europa for øvrig.

Hva man egentlig finner i arkivene, og hvordan man kan bruke det i det journalistiske arbeidet, er et gjennomgående tema i alle deler av boka. Det er ikke gjenstand for en samlet og konsentrert drøfting, det er ikke noe nøkkelkapittel som gir essensen i hva arkivøk kan bidra med. Man må lese hele boka, men det er den også verdt. Mye av det som handler om hva man finner og hvordan man kan bruke det fremgår av de ulike eksemplene, noe fremgår av omtalen av digitalisering, en del ligger i forklaringene om journalføring og saksinndeling med videre. Det man finner er ikke alltid i seg selv et endemål, det inneholder ofte spor som man kan ha nytte av i videre søk etter andre både skriftlige og muntlige kilder.

I en av de spredte drøftingene av bruken av det man finner i arkiver skriver forfatterne: «Alminnelig kildekritikk er viktig, også når kilden er noe så tilsynelatende prosaisk som offentlig[e] registre eller byråkraters journalføring» (s. 53). Sammenhengen dette står i er en betimelig påminnelse om at det som står i et arkiv ikke nødvendigvis er sant eller fullstendig. Det er selvfølgelig viktig å ta med seg, og neppe særlig kontroversielt. Likevel er dette en side ved bruken av arkiver som forfatterne etter min mening tar litt for lett, jeg tror det kunne ha vært en fordel om leserne fikk bryne seg på en mer omfattende problematisering av forholdet mellom tekst og virkelighet i byråkratisk dokumentasjonspraksis enn bare å skulle ta stilling til om det som står er «sant». For eksempel kan forskjellen på om en saksfremstilling presenteres som et uavhengig faktum eller som påstand fra en part i en sak være en slags stilmessig detalj, som sier en del om forvaltningsorganets forståelse av sitt samfunnsoppdrag, mens det kanskje har mindre betydning for vurderingen av om saksfremstillingen var korrekt. Det finnes flere ulike innfallsvinkler til å tolke og vurdere forholdet mellom tekst og kontekst, både historievitenskap, sjangerteori og lingvistikk kan tenkes å være hensiktsmessige tilskudd i verktøykassa for den journalistiske rekonstruksjonen av en historie.

Boka er først og fremst skrevet for en profesjonsintern målgruppe, slik det fremgår av tittelen; «...for journalister». Den er velskrevet, praktisk rettet, og glir sømløst og godt mellom konkrete eksempler og generelle forklaringer. Det virker plausibelt at leserne vil kunne anvende den kunnskapen boka formidler på sine egne prosjekter uten større problemer, men kanskje de mest ivrige og lettinspirerte av leserne blir sittende med et inntrykk av at arkivbruk er enklere enn det egentlig er.

Anmelderen underviser i arkivfag, og står utenfor journalistprofesjonen. Fra mitt ståsted hadde det vært ønskelig, og beroligende, om det hadde vært med en mer stringent innføring i noen grunnleggende arkivfaglige begreper. Faren ved å etterlyse noe slikt er at man kan beskyldes for helst å ville ha anmeldt en annen bok enn den man har fått i hendene. Og det er ikke tilfelle her. Jeg hadde utbytte av å lese boka, og hilser journalistene velkomne som brukere av arkivene.

Arkivøk for journalister

Tarjei Leer-Salvesen og Maren Sæbø

Cappelen Damm, 2016

128 sider

ISBN: 9788202497255

